

Миленко ТОПАЛОВИЋ

СЕЋАЊЕ НА ФОРМИРАЊЕ ПАРТИЈСКОГ РУКОВОДСТВА СРЕЗА КОЛУБАРСКОГ (МИОНИЦА)

Да би смо боље схватили прилике у којима је и како настало Среско партијско руководство Среза колубарског (Мионица) потребно је у кратким цртама сагледати ту ситуацију.

Када су наше снаге под притиском непријатеља — у Првој офанзиви 1941. године — на слободну територију, биле принуђене да се повуку партијско политички рад, на поново окупираној територији, за извесно време био је замро. Тада су, после завршетка прве непријатељске офанзиве, непријатељи свих боја трубили на сав глас о ликвидацији партизана у ваљевском крају, али су их партизани међутим присиљавали да такве изјаве више пута понављају и тиме сами себе демантују. Народ није губио веру у коначну победу партизана ни у најтежим моментима, па чак ни у оним краћим или дужим периодима, када у ваљевском крају није било војних партизанских снага. Окружно партијско руководство је одлучило да је неопходно вратити извесне људе, као партијске и политичке раднике, који би се нашли с народом у тој тешкој ситуацији: Владао је нечувен терор окупатора и његових помагача. Ево одломка из једног писма народног хероја Луке Спасојевића¹⁾ из тог периода:²⁾

„Од јутрос сам мислио о злочинима које су починили четници. Таква дивљаштва и свирепости није историја запамтила ни у борби дивљих народа са Европљанима. Неколико зверстава које су починили, а која су изашла у „Борби“ и која су снимљена изнећу ти сада. Жандармеријски наредник Ајлачић са својим одредом, у Срезу црногорском — код Косјерића, ухватио је једног нашег курира и мучио га на стотину начина, па му на крају наложи ватру на прсима. Народна песма зна за овај начин мучења само кад је бесна Хасан-Агница мучила Малог Радојицу, што може бити и производ песникове маште. Исти тај одред је двојици живих наших другова извадио очи. На једном месту су две учитељице — другарице силовали, па их онда изболи бајонетима. Можда врхунац дивљаштва је достигао неки Дражин наредник зв. „Трена“, који је потковао коњским потковицама живог једног нашег курира“³⁾.

А у једном другом писму опет из тог периода, поред осталог, Лука је писао:

„Народ је осећао потребу да брани своја огњишта, своје жене и децу, да брани свој крваво зарађени хлеб, јер зна да га нико неће моћи да одбрани, ако то сам не буде хтео. Колико је ово тачно види се данас најјасније, данас када је народ опљачкан, када градске улице ките вешала, на којима се њихају тела најбољих наших бораца — бораца за права народа, данас када потоцима фашистички пси проливају крв нашег народа и одводе нове и нове таоце, да умиру у логорима. Што је све ово предвиђала Комунистичка партија и благовремено позвала народ у борбу то је само најпотпунији доказ да је та партија народна — поникла из дубине народа и тако прави и једини тумач народних тежњи и жеља и борац за народне интересе. Тежња, смерови, циљеви народа су и тежње, смерови и циљеви наше Партије. Наша Партија живи у народу, из њега је поникла и народ је све више упркос настојању противника, све више грли као блиску, драгу своју.

Данас једино ми можемо смело, ведра чела, отворено и слободно да иступимо пред народ и да му кажемо да смо се часно и поштено борили за њега и нисмо га ни за моменат издали ни служили окупатору, а што он и сам све више увиђа, па чак и гласно говори“.

Да, ето и документа из овог времена јасно показују да је Партија дубоко народна, јер је поникла из народа па се и жртвовала за тај народ.

У своје настојању да правилно васпитава чланове и своје симпатизера Комунистичка партија Југославије је још пре рата посвећивала, поред осталог, велику пажњу у односу људи једних према другима, развијању другарства, љубави према човеку и свестраној бризи о људима. Такво васпитавање чланства Партије и та љубав једног према другом као и љубав према човеку уопште, манифестовало се на сваком кораку, при сваком сусрету, било на улици, на неком скупу или ма на ком другом месту, великом радошћу, присношћу и другарским топлим речима. КПЈ је такав одгој пренела и у живот партизанских одреда, не само на чланове КПЈ већ и на све борце тих одреда. Нарочита је пажња посвећивана питању односа према народу и народној имовини. Такво васпитање дубоко је продрло у душу сваког борца партизана, било да је члан Партије или не, било да је скојевац или не, кандидат Партије или не. Такав однос је владао и даље негопао и развијао и у условима илегалног политичког рада, чак и у најтежим условима живота и рада. Тада у тим тешким данима, када је непријатељ притискао свуда и на сваком месту у нашем крају, Партија је одвојила своје најбоље кадрове да буду у народу, да илегално живе и раде с народом и тако спремају народ на нова прегнућа у борби са окупатором и његовим слугама.

Још у бившој Југославији, у време њеног постојања у оном трулом буржоаском друштву, рађале су се нове снаге, које су неминовно носиле друштво напред и даље развијале ту борбу супротности капиталистичког друштва. Старо се распадало а ново рађало на рушевинама старог. Посебно тог новог су људи који се боре за човека, који се боре свесно и оданости ствари радног човека. Зар би неко, ко не поседује највеће људске квалитете, могао тако предано да се жртвује за општу ствар као што су то чинили комунисти и сви патриоти у нашој револуцији. Зато што су волели своју породицу, своју мајку, свој народ, своју отаџбину комуни-

сти и сви борци наше ослободилачке борбе несебично су давали све од себе за добро свога народа. А многи су и остали на бојиштима револуције, али захваљујући непресушном извору народних снага рађали су се нови и нови кадрови који су попуњавајући редове, ишли напред, личним примером бодрили народ, уливали веру и снагу за нове и нове успехе, превазилазећи све тешкоће. У срезу колубарском чињени су неколико пута покушаји да се одмах обнови рад али су ти партијски кадрови били скоро увек онемогућени. Но ипак упркос непријатељским снагама и њиховом терору Партија је успела својом упорношћу и доследношћу у борби за праведну ствар народа да ступајући из једне борбе у другу на крају изађе као победник.

Народни херој Лука Спасојевић о овој борби народа Ваљевског краја писао је⁴⁾ „да је ово живот много патићи, да је живот великих мука да прелази људске моћи, а ипак се издржи, па често баци у засенак подвиге Паве Корчагина. Ово што је сад у нашим редовима све су Корчагини. Зима, глад, слаба одећа и обућа, напорна путовања, непрестане борбе са Немцима, белогардејцима и свим могућим и немогућим четничким — петлуровским бандама, па ипак морал поље и животиности, јер ... „победа ће бити наша“. Истина Спасојевић је писао „није важно да ли ћу ја и други живети, али идеја ће победити“.

О тешким данима из времена прве непријатљске офанзиве и после ње Лука Спасојевић, размишљајући о том минулом времену писао је „мој живот од 7. новембра до 18. марта је читава једна историја, као и живот осталих саучесника у животу нашег одреда који је подносно и теже напоре него Корчагин при грађењу оне пруге. Надам се да ће историја о томе рећи своју поштenu реч“⁵⁾. И да се не би заборавило и да би допринео што је могуће истинитијој оцени историчара садашњих и будућих, о великом делу, ненадмашном подвигу наших народа дајем овај скромни прилог, скроман по обиму и по проблематици коју захвата, али зато типичан случај за нашу свенародну борбу у минулом рату.

Децембра 1941. године формирано је прво Среско партијско поверенство за срез колубарски и део среза ваљевског. У поверенству су били: Милоје Спасојевић из Рајковића, Живорад Јевтић из Равања и Добривоје Бошковић из Команица. Чланови овог среског партијског поверенства пробијајући се на свој терен, настојали су да се повежу са симпатизерима НОП-а. У томе је највише успеха имао Милоје Спасојевић, секретар поверенства који је успоставио везу са Рајковићем, Кључем и Санковићем, а други члан Живорад Јевтић био је убрзо ухваћен од четника, али је успео да побегне и дошао је у партизански одред скоро у исто време када је дошао и Милоје Спасојевић. Обадвојица су поднели извештај о ситуацији на терену. Са трећим чланом овог руководства тада је изгубљена веза.

Половином јануара 1942. године ЦК КПЈ указао је помоћ Окружном комитету КПЈ за округ ваљевски писмом од 8. јануара, 1942, јер је указано како треба даље развијати рад. ОК је после свога састанка одржаног 1. фебруара 1942, а у вези са поменутиим писмом ЦК КПЈ, приступио организовању илегалног рада, на терену. За рад на територији среза колубарског тада је ОК одлучио да пошаље Сретена Читаковића.

А у пролеће 1942. године ОК је оформио друго Среско партијско руководство за овај срез у следећем саставу: секретар Жика Гајић из Пауна, Сретен Читаковић из Г. Мушића, оба чланови ОК-а Ваљева, и Каја Лаловић из Санковића. Ново руководство у овом саставу радило је око два месеца, па је извршена извесна промена. Како је Жика Гајић добио задужење за рад у Ваљеву, то је дужност секретара Среског руководства преузео Сретен Читаковић, а у руководство поред Каје Лаловић ушли су и Љубинка Марић из села Мионице и Живорад Миленковић, металски радник из Брежђа. Среско партијско руководство, иако под врло тешким условима илегалног рада, обнашља партијски рад у срезу. Али октобра 1942. године Миленковић је био ухапшен, а затим сиропеден у логор где је и умро, но и даље рад партијског руководства се наставио, али је убрзо и ово руководство било онемогућено у раду, јер је Љубинка Марић хапшена, а на крају и заклана од четника Драже Михаиловића у пролеће 1943. године. Тиме је ово руководство као руководство престало да постоји и ради. Опет је сав рад у Срезу колубарском остао на Окружном комитету.

Упркос свим постојећим тешкоћама ово Среско партијско поверење за срез колубарски толико колико је било у стању да делује успело је да створи илегална упоришта поред варошице Мионице и у селима: Мионица, Санковић, Кључ, Рајковић, Пауне, Робаје, Крчмар, Брежђе, Осеченица, Г. Лајковац, Маљевић, Вртиглав, Д. Мушић, Ратковац, Маркова Црква, Радобић, Мрчић, Г. Мушић, Бошњановић, Цветановац, Врачевећ, Тодорин До, Дучић, Бабајић, Велишевић, Славковица, Берковици, Г. Топлица, Јајчић, Ракари, Боговођа, Пелењевац, а ван среза Љиг и Веселиновац.

У селу Цветановцу 6. маја 1942. формирана је прва партијска ћелија, у јесен 1942. формирана је партијска ћелија и у Марковој Цркви, па у Мионици и Санковићу (новембра 1942.), док је у Рајковићу био један члан на вези, а затим и по један кандидат у Паунама, Бабајићу и Велишевицу.

Још пре формирања Среског партијског поверења, инструктор Покрајинског комитета Милош Минић и члан ОК-а Сретен Читаковић формирали су први илегални народноослободилачки одбор у селу Горњем Мушићу. Милош Минић је формирао НОО и у селима Рајковићу и Паунама.

У јесен 1942. године у селу Бабајићу у кући члана КПЈ смештена је партијска техника. Ова техника је радила на умножавању материјала, првом реду радио вестима и то не само за потребе среског поверења већ и за потребе ОК-а који у то време није имао своју технику.

Био је то у нашем крају један од најтежих периода борбе наше Партије и нашег народа у току борбе за ослобођење, јер је непријатељ на том терену имао војничку премаћу. Али када су се наше снаге прибрале и кренуле напред, јер се народ уверио да није остављен сам себи на милост и немилост окупатору и његовим слугама, онда су даље створени услови за све шири и шири политички рад.

У то време — током 1942. и 1943. године партијско политичким радом у срезу колубарском руководило је директно Окружно партијско

руководство округа ваљевског пружајући помоћ формираним руководствима, дајући чак и своје чланове, чланове ОК-а за секретаре тих руководства. Али како се тај рад обављао и развијао то је и Окружни комитет одлучио половином 1943. године да изврши припрему за формирање Среског партијског поверенства за срез колубарски (Мноница), јер је задње руководство престало постојати од пролећа 1943. године када је ухапшена Љубинка Марић.

Почетком септембра 1943. године Окружни комитет КПЈ за ваљевски округ организовао је одржавање једног петнаестодневног партијског курса. Овај курс је намењен за другове који су предвиђени за политички рад на терену Ваљевског округа. На крају су изучавана нека питања из основа лењинизма, затим о Партији, о диктатури пролетаријата, о кадровима и другим питањима⁶⁾. Кадар са овог курса, био је распоређен по срезовима Округа ваљевског.

После овога курса ОК је покрио целу територију Округа, све срезове је обухватио партијским радом. Кроз тај рад политичких радника ОК је добио помоћ у раду, с једне стране, а с друге тај кадар се оспособљавао за самостално руковођење у срезовима уз сталну и непосредну помоћ чланова ОК-а.

Партијски рад се у срезу колубарском крајем 1943. године нагло проширио како по броју обухваћених села тако и још више по броју обухваћених домаћинстава и личности, нарочито по броју обухваћене омладине. Тиме је створена ситуација, стекли су се услови и осетила потреба да се формира среско партијско руководство које би обједињавало рад у овом срезу. Окружни комитет Комунистичке партије Југославије за округ ваљевски, у чијем саставу су били: од 5. септембра 1943. године, као секретар Милован Милосављевић — Мика, као чланови: Милница Павловић — Мика, Миле Милатовић, Сретен Читаковић и Живорад Гајић, на свом састанку одржаном у селу Јајчићу у колиби Михаила Гавриловића — Мише, из Бабајића 7. јануара 1944. године донео је одлуку, после расмотрене ситуације у округу ваљевском, а посебно у срезу колубарском, о формирању Среског партијског поверенства за срез колубарски. На истом састанку ОК-а одлучено је и о саставу овог Среског партијског поверенства. Тога дана када се одржавао овај састанак ОК-а остали илегални политички радници са тога терена боравили су на штали у Јајчићу код колибе Бранислава Гавриловића, из Бабајића.

Сутрадан 8. јануара 1944. године одржан је састанак ОК-а у колиби Станимира Ивановића у Цветановцу.

Није била случајност да су сви ови састанци одржани баш у Јајчићу и Цветановцу, јер су ова села и низ других села среза колубарског, која су гравитирала према Шумадији одакле је допирао и утицај војних јединица Ослободилачког покрета, била широко захваћена политичким радом илегалних политичких радника округа ваљевског. Ту поред ова два села треба истаћи и Бошњановић, Велишевац, Бабајић, Дучић, Г. Мушић, Ракаре, Гуњицу, Берковац, Струганик, Команице, Кадину Луку, Славковицу, а да не набрајамо овога пута и остала села из западног дела среза колубарског.

Овом састанку ОК-а, од 8. јануара, присуствовали су и будући чланови Среског партијског руководства. На састанку је секретар Окружног комитета Мика Милосављевић упознао све присутне другове о одлуци ОК-а да се формира Среско партијско руководство обзиром на сазрелу ситуацију у срезу за једно самостално партијско и политичко руководство. Секретар је том приликом говорио и о задацима поверенства. Поред секретара о задацима Среског поверенства у дискусији говорили су и остали чланови ОК-а. Основни задатак поверенства у том моменту био је даље проширење утицаја наше Партије, стварање нових упоришта, али са нарочитом пажњом прилазити питању рада са омладином. Поред проширења упоришта у већ обухваћеним селима, постављено је и стварање нових упоришта у селима која нису била обухваћена. На овом састанку дискутовали су чланови новоформираног Среског партијског руководства и износили свој став и мишљење о овој одлуци и даљем раду. Том приликом урађен је и план рада за одређено време. Тај план даље је разрађиван на следећим састанцима. Среско партијско поверенство тада је оформљено у следећем саставу: секретар Миленко Топаловић, чланови Миливоје Гајић — Васко и Јова Гркинић — Шале. То руководство, уз сталну помоћ ОК-а, а нарочито секретара ОК-а Мике Милосављевића и чланова ОК-а Сретена Читаковића, развило је своју политичку активност на територији среза. Освајана су упоришта у селима где их није било, а проширивана у селима где су већ постојала. Тако је среско партијско руководство уз помоћ и Окружног комитета успело да развије партијско-политички рад скоро у свим селима среза колубарског, само у неким је рад био више, а у другима мање развијен. Било је села у срезу колубарском у којима је рад до те мере развијен, да је мањи број становника био који није био обухваћен радом. Али је исто тако било и села у која нису могли лако допрети илегални политички радници, мада не због тога што су та села била четничка упоришта већ зато што су четници били просто запосели и нису напуштали ова села. У таквим селима организован је рад за НОП преко људи из суседних села који су се легално кретали. И не само из суседних, већ и из других удаљених села људи су долазили код својих познаника, пријатеља, рођака и тако преносили истину о народноослободилачкој борби. Тако се једино да објаснити и чињеница да је из села Планинице у јесен 1944. када су наишле јединице ослободилачке војске у њене редове добровољно ступило до педесетак омладинаца,⁷⁾ иако претходних безмало годину дана у то село није могла да крочи нога илегалног радника упркос сталном настојању да тамо и физички продру. Али посредним путем деловали су илегални политички радници и успех није изостао ни тамо где су четници „царовали“. Успех партијског руководства уследно је што је умело, нарочито уз помоћ Окружног комитета, да искористи стицај околности, наиме, развој догађаја на фронтима како ван тако и у самој земљи, јер су антифашистичке снаге све више постизале успех. Народнаослободилачка борба народа Југославије постизала је све веће успехе. То је било од пресудног значаја и за народ среза колубарског. Политички утицај је растао. Народ је све више био обавештен о стварном стању снага како на ме-

ђународном плану тако и на нашем унутрашњем плану, јер су свакодневно расле антифашистичке снаге, упркос јаком притиску и терору окупатора и његових сарадника на територији среза колубарског.

Упркос свим видовима притиска од стране окупатора и његових помагача, а на овој територији у првом реду од четничких хорди, симпатије народа за народноослободилачки покрет могле су се очито применити у лето 1944. године, што је четнике све више доводило у очајање па чак и до беса, те су покушавали бар силом, кад никако друкчије нису могли, да људе натерају да раде за њих, наиме, да их силом мобилишу, да их шаљу у борбу против партизана, затим, да чувају стражу на свакој раскрсници, на сваком пролазу, на сваком путу и да потролирају кроз села. Да би осујетили ову четничку меру Окружни комитет КПЈ Ваљево, уз помоћ Покрајинског комитета КПЈ за Србију, издао је 30. априла 1944. године летак којим се обраћа народу Ваљева и Подриња, а нарочито омладини — „Ви, мобилисани! Уништавајте ваше старешине и офицере, који вас воде у смрт и прелазите на страну ваше браће партизана који се боре за бољу и срећнију будућност младих.“)

Среско партијско руководство уз помоћ ОК-а организовало је растурање овога летка. Припреме за растурање летка извршене су смишљено. Предвиђено је да летак осване у целом Срезу колубарском на дан шестог маја, наиме, на Ђурђев-дан, јер су четници тога дана славили уранак. Среско партијско руководство је на време поделило летак за растурање свим народно-ослободилачким одборима, скојевским активима и сарадницима НОР-а у свим селима. На тај начин је обезбеђено растурање једновремено у свим селима где је постојало упориште НОП-а.

Ова акција је изведена са пуно успеха. Непријатељ је био збуњен, а уз то и изненађен. Није знао одакле да почне са хапшењем и истрагом, јер није могао да установи извор и центар одакле је летак долазио. Народ је ову акцију са одушевљењем прихватио. Био је то успех за партизана. Народ је схватио да је снага НОП-а много већа по што је била пре, а непријатељ се чак и уплашио. Летак је постигао циљ, унео је пометњу и колебање у редовима непријатеља, а поготову када су јединице НОВ и ПОЈ прешле преко Дрине у Србију о чему се чуло у нашем крају, јер је било пуштених сељака које су јединице НОВ и ПОЈ заробиле као мобилисане четнике и пустили да се врате кућама. Ови сељаци су говорили о снази партизанских јединица и њиховом коректном поступању са заробљеним четницима, који су насилно мобилисани, наиме, такве су одмах пуштали да иду својим кућама, ако сами нису изразили жељу да остану у јединици НОВ. Четници су губили тло под ногама. Били су и све више постајали звер и то звер која иде на све или ништа. Нису презали ниш од најпрљавијих недела над сопственим народом који се бори само за то да би могао живети, а то значи за слободу.

Четници су, као одмазду на растурени летак, предузели низ хапшења у читавом срезу, а да би унели више страха код народа довели су „летећу бригаду“ са стране, која је хапсила људе за које је добила податке да су сарадници и симпатизери партизана. Маја 1944. године

ухапшено је из Велишеваца два човека, из Славковице осам, из Кадине Луке два, из Берковаца пет, из Ракара три, из Сруганика три, из Дучића дванаест, из Бабајића седам, из Бошњановића два, из Цветановца пет људи и из Јајчића једна жена. Тада је било свега ухапшено 50 лица од којих су пет биле жене.⁹⁾ И свих пет су биле сараднице НОП-а, док је међу ових 45 мушкараца било људи и који нису радили за НОП, али су се поштено држали, па је то било довољно за четнике да их осумњиче за сараднике НОП-а и као такве и ухапсе¹⁰⁾.

Овим хапшењем четници су себи више штете него користи нанели, јер су похапсили најугледније и највише цењене људе у срезу, а уз то међу ухапшенима је био и приличан број имућних сељака. Сељаци су говорили: „Па када су са комунистима Крста Ђировић, Љуба Зекић, Јанко Николић, Душан Иконић и други онда значи да је ствар за коју се боре партизани потпуно исправна и правилна“. Ова хапшења уместо страха код сељака донела су још више симпатије за покрет.

Активност рада за НОР на територији среза није јењавала, већ се напротив, све више развијала. Народноослободилачки одбори поред политичког рада са људима са којима су одржавали везе, прикупљали су прилоге у новцу за народноослободилачки фонд, одећу, обућу. Поред осталог одбори су имали задатак да онемогућавају спровођење свих наредби окупаторских власти и њихових сарадника. Скојевски активни су спроводили добијене задатке и потпомагали НОО-е у њиховом раду. СКОЈ је окупио омладину, политички радио са том омладином, прикупљао муницију и друго. Благодарни баш тој пуној активној делатности тих организација НОП-а тај рад могао је уродити плодом, упркос свим препрекама. КПЈ је све више у правом смислу била на челу народних маса и руководила свим организацијама. ОК Ваљево је преко територије овога среза имао обезбеђену редовну везу са Шумадијом, а тиме и са Покрајинским комитетом КПЈ за Србију.

И због најизразитијег, скоро дрског иступања против четничких поступака у неким селима Среза колубарског, и то уз пуну подршку готово читавог народа, четници су се разбеснели и 26-ог и 27-ог јула 1944. године ухапсили су једну групу из Цветановца, а затим из Бабајића и Велишева опет групу људи, па затим и из Јајчића. И 29-ог јула хапшени су неки људи. А после силног батињања и разних мучења неки су били пуштени, а цео народно-ослободилачки одбор села Цветановца, 31-ог јула 1944, био је стрељан. Поред четири члана народноослободилачког одбора¹¹⁾ овога пута су четници стрељали и члана КПЈ из Санковића Младена Никића. Ово четничко хапшење, зверско саслушавање и мучење уз батињање до несвести, које се на крају завршило стрељањем пет људи изазвало је гнушење међу сељацима не само ових села из којих су хапшени људи већ и читаве шире околине.

После овог стрељања у Цветановцу и поред настављеног четничког терора Среско партијско руководство је наставило са радом како у овим селима из којих су људи тада хапшени па чак и стрељани, тако и у околним селима Среза колубарског.

Среско партијско руководство током 1944. године све до ослобођења овога краја деловало је илегално и у том свом раду успело је

да учврсти своја упоришта широм Среза колубарског преко чије територије је одржавана стална веза Окружног комитета Ваљева са Шумадијом. Тим везама су одлазили борци у Шумадију како из Ваљева тако и са територије западно од Ваљева. У пролеће 1944. године преко наше територије из Ваљева је отпремљена једна радио-станица за Покрајински комитет. Овај задатак је успешно обављен благодарем пуној одговорности другова задужених за тај задатак. Сећање на све те дивне другове, као и на све оне који су били спремни своје животе заложити да би допринели ослобођењу своје земље, да би остварили бољу и срећнију будућност читавој заједници свих народа наше отаџбине, заиста у човеку буди изванредно пријатна осећања и поносан је на то.

Као резултат рада тога руководства, рада народно-ослободилачких одбора, партијских организација, скојевских организација и свих илегалних сарадника за НОП уследио је добровољни одлазак великог броја, у првом реду омладинаца, у народно-ослободилачку војску, када су њене јединице наишле при ослобођењу ове територије. Пламен који је букнуо 1941. године, привремено је био угашен, али је ватра непрекидно тињала, да се поново распламса 1944. године и крунише победом 1945.

Незаборавни Ваљевски партизански одред са својим борцима остао је у најлепшем сећању народу Колубаре, па су по угледу на те борце из Ваљевског партизанског одреда непрекидно ницали нови и нови јунаци овога краја, који су задивили својим подвизима.

На крају крајева, несумњиво стоји чињеница да је благодарем активном деловању Среског партијског руководства, а у првом реду Окружног комитета КПЈ, који су остали чврсто везани за народ и с тим народом делили и зло и добро у тим најтежим данима, народ Среза колубарског је успео да истраје и одоли свим најездама непријатељских хорди и да септембра 1944. године поново покаже своје право лице, оно лице из 1941. године, онај борбени и слободарски дух народа који је под силом привремено био пригушен, да се распламса кад су се услови стекли за то, хрлећи стотинама и хиљадама у редове народних бораца за свету ствар народне борбе, за слободу и бољи и срећнији живот радних људи.

НАПОМЕНЕ

1. Лука Спасојевић, учитељ, рођен 2. новембра 1916. године у Бабајићу. Учитељску школу завршио 1937. године у Јагодини. Од октобра 1938. године учитељ у Кожници, срез прокупачки, а од краја априла 1940. године Горњој Топлици, срез колубарски (Мионица). У Колубарску чету Ваљевског партизанског одреда ступио је 7. септембра 1941. године, а новембра исте године примљен је у КПЈ. У борби са Немцима у Љигу 10. септембра 1941. био је рањен, те је био на боловању до 1. новембра 1941. када је постављен за команданта места у Љигу. На тој дужности до 7. новембра 1941., а тада се партизани повукли под притиском четника и окупатора. Јануара 1942. године примио дужност политичког комесара I чете Колубарског батаљона, а марта 1942. године политичког комесара IV чете суворборског одреда. У тој чети је остао до 18. марта 1942. године када је одред престао да постоји.

- Од септембра 1942. био је командант сувоборског одреда, а од 8. марта 1943. заменик команданта сувоборског одреда. Од 1. маја 1943. постављен је за команданта I шумадијског одреда „Милан Благојевић“. На тој дужности је погинуо 7. јуна 1943. године у селу Брајковцу (Лазаревац). Проглашен је за народног хероја (Подаци узети из аутобиографије Луке Спасојевића, Архив Института за историју радничког покрета Србије — АИРПС, фонд ОК КПЈ за Ваљево, бр. 3311).
2. Писмо је писано на измаку зиме а како каже сам аутор писма „оно мало снега што је ноћас нападало већ се отопило и осећа се свежина хладнијег пролетњег дана“. У том истом писму Л.С. размишљајући о друговима из борбе каже: „Имали смо много добрих људи. Не могу да замислим друштво без њих“. На такву помисао и аутор овог чланка често долази, када се сети својих другова, а посебно када је реч о Луки Спасојевићу, другу из детињства, за време школовања, идеолошком другу, доживотном другу. Ово као и остала овде цитирана писма Луке Спасојевића сачувала је другарица Ната Радовановић из Љига којој су и упућена. Копије се налазе у Архиву Института за историју радничког покрета Србије — АИРПС, Ф ОК КПЈ Ваљево, бр. 14404.
 3. Ово писмо је писано 1942. године и у њему се говори о оправданости борбе народа против окупатора да би се тиме разобличиле непријатељске приче о томе како је партизанска борба немогућа (АИРПС, Ф ОК КПЈ Ваљево, бр. 14404).
 4. То је писано 27. фебруара 1942. године на положају, дакле, не по сећању и уз размишљање, већ уз непосредно проживљене најтеже дане (АИРПС, Ф ОК КПЈ Ваљево, бр. 14404).
 5. Писмо је писано 9. септембра 1942. године, значи у време када је постао или када је тек требало да постане командант Сувоборског одреда (АИРПС, Ф ОК КПЈ, Ваљево, бр. 14404).
 6. Предавачи на овом курсу били су секретар Окружног комитета КПЈ за Округ ваљевски Мика Милосављевић и члан ОК-а Милица Павловић, а слушаоци су били Андрија Савчић, Живорад Гајић, Мика Вујковац, Каја Лаловић, Миленко Топаловић, једна петорка из Шумадије која је била на овом терену. Колико се сећам један од њих се звао Степа, металски радник из Београда, други је имао надимак „Топлица“, Јова Гркинић и још двојица чијих имена се не сећам. Курсу су присуствовала и два сељака: један из Брезовице — Анђим Стојић и један из Златарића — Мирослав Ботовац. Због конспирације курс је мењао место боравка: у Јовани једно време је одржаван у шуми више куће Драгише Ђебића, десно од реке Јабланице, а касније лево од реке Јабланице код чесме на месту Орловица; у Балиновићу на месту званом „Околиш“; у Тубрдвићу у шуми близу куће Драгољуба Марковића — Ере; у Брезовицама у шуми више извора званог „Трстеник“ (АИРПС, мемоарска грађа Окружног комитета Ваљево, М. ОКВ, 19, стр. 28).
 7. Од тих добровољно отишлих у јединице НОБ-а до краја рата погинуло је у борбама три борца, а од мобилисаних, за које немамо податке колико их је било, у борбама је погинуло девет бораца (АИРПС, М. ОКВ, 45, стр. 22).
 8. У летку ОК КПЈ Ваљево од 30. априла 1944. у коме се говори о успесима антихитлеровске коалиције и наше народно-ослободилачке војске, поред осталог стоји: „Окренити се против наших непријатеља! Прелазите на страну наше народно-ослободилачке војске. Бежите од насилне мобилизације окупаторских слугу и прљавих љотићеваца и активних четника, прелазите на страну наше браће партизана који више од три године лију крв против окупатора и издајника“. Обраћајући се Ваљевцима и Подринцима, као и омладини, ОК се у овом летку обраћа и мајкама и сестрама — „не дајте вашу децу и браћу

у зликовачке руке брадатих четника и љотићевских гадова. Ви не смете дозволити да ваши синови и браћа постану злочинци и кољаши.....“ А онда се даље каже „Позивамо и вас жене, наше мајке и сестре, да и ви узмете учешћа у овој светлој народно-ослободилачкој борби“. На крају овим летком ОК се обратио и мобилисаним четницима и „добровољцима“ позивајући их да напуштају те издајничке редове АИРПС- М. ОКВ, 48, стр. 97-101).

9. Пет ухапшених жена биле су: Наталија Ускоковић, домаћица из Ракара; Цаја и Станија Николић домаћице из Бошњаковића; Обренија Милићевић, домаћица из Јајчића и Ружица Ускоковић, домаћица из Ракара (АИРПС, М-ОКВ, 48, стр. 105).
10. Ових 50 ухапшених четници су спровели у Тамнавски срез и тамо се хвалили како су то заробљени партизани. После извесног времена сви ухапшени били су пуштени уз претходно добијене писмене гаранције од општинских власти
11. Народно-ослободилачки одбор у Цветановцу био је састављен од најутицајнијих људи у селу. Председник је био Милорад Филиповић, благајник је био Светолик — Мика Митровић и члан одбора Бошко Пауновић (АИРПС, М-ОКВ, 48, стр. 129).